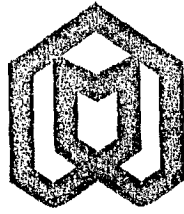

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۹۸۲۰۱

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه تربیت معلم آذربایجان
دانشکده الهیات
گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی

پایان نامه مقطع کارشناسی ارشد
رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

بررسی تفاوت‌های احکام فقهی و حقوقی زن و مرد

استاد راهنما:

دکتر محمد امین فرد

استاد مشاور:

دکتر رضا الهامی

پژوهشگر:

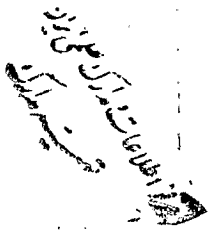
رامین فغانی

۱۱ / ۱۲ / ۱۳۸۶

آذر ۱۳۸۶

تبریز / ایران

۹۸۷۵۱

صور تجلسه نتیجه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

طبق درخواست شماره ۸۲۶۰۰۰۰ مورخ ۱۳۹۹/۰۹/۰۹ تحصیلات تکمیلی دانشکده
و مجوز شماره ۱۳۷۰۰۰۰ مورخ ۱۳۹۹/۰۹/۰۹ تحصیلات تکمیلی دانشگاه جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی
ارشد آقای/خانم به شماره دانشجویی ۸۰۲۱۹۰۱۰۰ در رشته
گرایش تحت عنوان
به ارزش واحد، در ساعت مورخ ۱۳۹۹/۰۹/۱۳ در حضور هیئت داوران مرکب از:

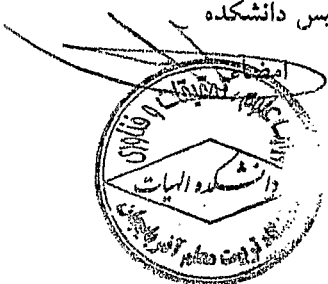
- ۱- استاد یا اساتید راهنما دکتر
امضاء
- ۲- استاد یا اساتید مشاور دکتر
امضاء
- ۳- عضو هیئت داوران دکتر
امضاء
- ۴- عضو هیئت داوران
امضاء
- ۵- نماینده اداره کل تحصیلات تکمیلی در گروه دکتر
امضاء

برگزار و بعد از کسر نمره، به دلیل نیمیال تحصیلی تأخیر در دفاع از پایان نامه، بنابه مصوبه شماره
۴۱۷/۳۶۴ صور تجلسه مورخ ۸۵/۱۲/۱ شورای تحصیلات تکمیلی، با درجه نمره
ارزشیابی گردید.

۱۳۸۶ / ۱۲ / ۱۱

مدیر گروه آموزشی

رئیس دانشکده

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه تربیت معلم آذربایجان
اداره کل تحصیلات تکمیلی

« به نام خدا »

تأییدیه اعضای هیئت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه خانم / آقای
تحت عنوان
را از نظر شکل و محتوا بررسی نموده، پذیرش آن را جهت نیل به درجه کارشناسی ارشد مورد تأیید
قرار دادند.

امضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضاء هیأت داوران
	استادیار	دکتر نرگس امین فرد	۱. استاد راهنما:
	استادیار	دکتر رضا الهی	۲. استاد مشاور:
	استادیار	دکتر کریم علمجوئی	۳. استاد ناظر:
			۴. استاد ناظر:
	استادیار	دکتر رضا الهی	۵. نماینده اداره تحصیلات تکمیلی:

تقدیم به :

پدر

مادر

و همسر عزیزم

تقدیر و تشکر :

حمد و سپاس پروردگاری را سزد که سخن در زبان آدمیان آفرید و درون او را به فروغ اندیشه برافروخت و پیامبران را برانگیخت تا پیام وحی را بر آدمیان برخوانند و حدیث رستگاری دو جهانی را با بلاغت آسمانی برگوش جان حقیقت‌خواهان زمزمه کنند.

در این مجال، فرصت را مغتنم شمرده و از اساتید ارجمند و گرانقدرم، جناب آقای دکتر محمد امین فرد و جناب آقای دکتر رضا الهامی که اندوخته و دانش خود را با سعه صدر و بزرگواری در اختیارم نهادند و با راهنمایی‌ها و مشاورت‌های خود بنده را در آماده ساختن و تکمیل نمودن این پایان‌نامه یاری نمودند، کمال تقدیر و تشکر را دارم.

همچنین بر خود فرض و واجب می‌دانم تا از زحمات و حمایت‌های پدر و مادر عزیزم که در تمام مراحل زندگی حامی و پشتیبان بنده بوده‌اند، و نیز از همسر مهربان و فداکارم که وجودش مایه آرامش و دلگرمی بنده است و از خانواده محترم ایشان کمال تقدیر و تشکر را داشته باشم.

رامین فغانی

۱۳۸۶/۹/۱۳

تبریز، ایران

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده مقدمه
<u>فصل اول: مقام زن و جایگاه حقوقی او در اسلام</u>	
۶	مبحث اول: شناخت اصل انسانیت
۶	۱-۱-۱: آفرینش انسان
۱۰	۲-۱-۱: مقام خلافت و جانشینی
۱۲	۳-۱-۱: استعدادها
۱۲	۱-۳-۱-۱: برخورداری از روح الهی
۱۳	۲-۳-۱-۱: برخورداری از فطرت
۱۳	۳-۳-۱-۱: حمل امانت
۱۳	۴-۳-۱-۱: تسویه و تعدیل
۱۴	۴-۱-۱: امکانات
۱۴	۱-۴-۱-۱: تکوینی، طبیعی
۱۴	۲-۴-۱-۱: تکوینی، معنوی
۱۴	۳-۴-۱-۱: تشریحی
۱۵	۵-۱-۱: میزان برخورداری زنان و مردان از ارزش‌ها
۱۵	۱-۵-۱-۱: ایمان و عمل صالح
۱۶	۲-۵-۱-۱: تقوی
۱۶	۳-۵-۱-۱: علم و دانش

- ۱۷-۱-۱: راه تکامل و سعادت.....
- ۱۸-۱-۱: دشمنان زن و مرد در مسیر کمال.....
- ۱۸-۱-۱-۱: شیطان.....
- ۱۸-۱-۱-۲: نفس حیوانی و خواسته‌های آن.....
- ۱۹-۱-۱: نتیجه.....
- مبحث دوم: شناخت تفاوت‌های طبیعی و صنفی زن و مرد.....
- ۲۰-۱-۲: ضرورت تفاوت‌ها.....
- ۲۰-۱-۲-۱: دایره تفاوت‌ها.....
- ۲۰-۱-۲-۲-۱: تفاوت‌های جسمی.....
- ۲۱-۱-۲-۲-۲: تفاوت‌های روحی و روانی.....
- ۲۲-۱-۲-۲-۳: از نظر احساسات نسبت به یکدیگر.....
- ۲۳-۱-۲-۳: نتیجه.....

فصل دوم: مصادیق تفاوت‌های فقهی و حقوقی زن و مرد

- مبحث اول: چندهمسری و تعدد زوجات.....
- ۲۵-۱-۱-۲: کمونیسم جنسی.....
- ۲۵-۱-۲-۲: چندشوهری.....
- ۲۶-۱-۲-۳: چندزنی.....
- ۲۷-۱-۲-۳-۱: چندزنی در اقوام.....
- ۲۸-۱-۲-۳-۲: چندزنی در ادیان.....
- ۲۸-۱-۲-۴: اسلام و مسأله تعدد زوجات.....
- ۲۹-۱-۲-۵: جواز تعدد زوجات در منابع اسلامی.....
- ۲۹-۱-۲-۵-۱: قرآن.....
- ۲۹-۱-۲-۵-۲: روایات.....
- ۳۰-۱-۲-۶: حدود و شرایط تعدد زوجات.....
- ۳۰-۱-۲-۶-۱: محدودیت.....
- ۳۱-۱-۲-۶-۲: عدالت.....
- ۳۱-۱-۲-۷: چه کسی باید امکان اجرای عدالت را احراز کند؟.....
- ۳۲-۱-۲-۸: بررسی مقررات قانون حمایت خانواده.....
- ۳۴-۱-۲-۹: برخی از حکمت‌های تعدد زوجات.....
- ۳۵-۱-۲-۹-۱: نتیجه.....

۳۹	نتیجه: ۱-۱-۲
۴۰	مبحث دوم: اذن پدر در نکاح دختر باکره
۴۱	۱-۲-۲: طرفداران استقلال دختر و دلایل آنها
۴۱	۱-۲-۲-۱: آیات
۴۲	۲-۲-۲-۱: روایات
۴۲	۲-۲-۲: طرفداران ولایت بر دختر و دلایل آنها
۴۲	۱-۲-۲-۲: روایات
۴۳	۲-۲-۲-۲: استصحاب
۴۴	۳-۲-۲-۲: مصلحت
۴۵	۳-۲-۲: نظریه تشریک در ولایت
۴۶	۴-۲-۲: نظریه نهایی
۴۷	۵-۲-۲: نتیجه
۴۸	مبحث سوم: طلاق
۴۸	۱-۳-۲: تعریف طلاق
۴۸	۲-۳-۲: طرح دو پرسش در رابطه با مسأله طلاق
۴۸	۳-۳-۲: مشروعیت طلاق
۵۱	۴-۳-۲: فلسفه تشریح طلاق
۵۲	۵-۳-۲: اختیاردار طلاق
۵۲	۱-۵-۳-۲: ادله قرآنی
۵۳	۲-۵-۳-۲: روایات
۵۴	۳-۵-۳-۲: اجماع
۵۵	۶-۳-۲: برخی دلایل و حکمت‌های واگذاری اختیار حق طلاق به مرد
۵۶	۷-۳-۲: طرح یک مسأله
۵۸	۸-۳-۲: مواردی که برای زن حق طلاق پیش‌بینی شده
۵۸	۱-۸-۳-۲: ترک تکالیف نسبت به زوجه
۵۹	۲-۸-۳-۲: عسر و حرج
۶۰	۳-۸-۳-۲: غیبت زوج
۶۰	۴-۸-۳-۲: اعطای وکالت در طلاق به زوجه
۶۱	۵-۸-۳-۲: طلاق خلع
۶۲	۹-۳-۲: نتیجه

۶۳ مبحث چهارم: ارث
۶۳ ۱-۴-۲: تعریف ارث
۶۳ ۲-۴-۲: اسلام و میراث زن
۶۴ ۱-۲-۴-۲: نصیب زن از ارث به عنوان «همسر»
۶۴ ۲-۲-۴-۲: نصیب زن از ارث به عنوان «فرزند»
۶۵ ۳-۲-۴-۲: نصیب زن از ارث به عنوان «خواهر»
۶۵ ۴-۲-۴-۲: نصیب زن از ارث به عنوان «مادر»
۶۶ ۳-۴-۲: دلایل و حکمت‌های تفاوت ارث زن و مرد
۶۸ ۴-۴-۲: اشکالات روز و پاسخ به آنها
۷۰ ۵-۴-۲: طرح دو مسأله
۷۱ ۱-۵-۴-۲: حبوه
۷۱ ۲-۵-۴-۲: ارث زن از اموال غیر منقول
۷۴ ۶-۴-۲: نتیجه
۷۵ مبحث پنجم: شهادت
۷۵ ۱-۵-۲: تعریف شهادت
۷۶ ۲-۵-۲: شهادت زن در نظریه مشهور فقهاء
۷۷ ۳-۵-۲: تقسیم‌بندی شهادت از لحاظ موضوع
۷۷ ۱-۳-۵-۲: حق الله
۷۷ ۲-۳-۵-۲: حق الناس
۷۸ ۴-۵-۲: مبانی فقهی نابرابری شهادت زن و مرد
۷۸ ۱-۴-۵-۲: قرآن
۷۹ ۲-۴-۵-۲: روایات
۸۱ ۵-۵-۲: وضع شهادت زن در قوانین موضوعه ایران
۸۱ ۱-۵-۵-۲: در قوانین کیفری
۸۲ ۲-۵-۵-۲: در قوانین مدنی
۸۳ ۶-۵-۲: برخی حکمت‌های عدم برابری شهادت زن و مرد
۸۶ ۷-۵-۲: نتیجه
۸۷ مبحث ششم: قضاوت
۸۷ ۱-۶-۲: تعریف قضاوت
۸۷ ۲-۶-۲: شروط و صفات قاضی در اسلام

- ۸۸ دیدگاه امامیه ۱-۲-۶-۲
- ۸۸ دیدگاه اهل سنت ۲-۲-۶-۲
- ۸۹ قضاوت زن در نظام حقوقی ایران ۳-۶-۲
- ۸۹ قضاوت زنان قبل از انقلاب اسلامی ۱-۳-۶-۲
- ۸۹ قضاوت زنان بعد از انقلاب اسلامی ۲-۳-۶-۲
- ۹۲ دلایل فقهی ممنوعیت قضاوت زن ۴-۶-۲
- ۹۲ قرآن ۱-۴-۶-۲
- ۹۴ روایات ۲-۴-۶-۲
- ۹۶ اجماع ۳-۴-۶-۲
- ۹۷ سیره ۴-۴-۶-۲
- ۹۸ اصل عدم ۵-۴-۶-۲
- ۹۹ برخی از حکمت‌های ممنوعیت زنان از تصدی منصب قضا ۵-۶-۲
- ۱۰۱ نتیجه ۶-۶-۲
- ۱۰۲ مبحث هفتم: حضانت ۱۰۲
- ۱۰۲ تعریف حضانت ۱-۷-۲
- ۱۰۴ حضانت حق است یا تکلیف؟ ۲-۷-۲
- ۱۰۴ آیا شیر دادن جزو حضانت است؟ ۳-۷-۲
- ۱۰۵ شرایط حضانت ۴-۷-۲
- ۱۰۶ عقل ۱-۴-۷-۲
- ۱۰۶ اسلام ۲-۴-۷-۲
- ۱۰۶ عدم ازدواج مادر با شخص دیگر ۳-۴-۷-۲
- ۱۰۷ شایستگی اخلاقی ۴-۴-۷-۲
- ۱۰۷ طرح یک مساله ۵-۷-۲
- ۱۰۸ حضانت از کودک در صورت فوت پدر یا مادر ۶-۷-۲
- ۱۰۸ حضانت طفل در صورت فوت پدر و مادر ۷-۷-۲
- ۱۰۸ حضانت طفل در صورت طلاق پدر و مادر ۸-۷-۲
- ۱۰۹ بررسی روایات مربوط به حضانت طفل در صورت طلاق پدر و مادر ۹-۷-۲
- ۱۱۲ فلسفه این تفاوت ۱۰-۷-۲
- ۱۱۴ نتیجه ۱۱-۷-۲

۱۱۵.....	مبحث هشتم: مهر
۱۱۵.....	۲-۸-۱: تعریف مهر
۱۱۶.....	۲-۸-۲: اقسام مهر
۱۱۶.....	۲-۸-۱: مهر المسمی
۱۱۷.....	۲-۸-۲: مهر المثل
۱۱۷.....	۲-۸-۳: مهر المتعه
۱۱۷.....	۲-۸-۴: مفوضه المهر
۱۱۷.....	۲-۸-۵: مفوضه البضع
۱۱۸.....	۲-۸-۳: فلسفه مهر
۱۲۰.....	۲-۸-۴: نتیجه
۱۲۱.....	مبحث نهم: نفقه
۱۲۱.....	۲-۹-۱: تعریف نفقه
۱۲۱.....	۲-۹-۲: ادله وجوب نفقه
۱۲۱.....	۲-۹-۱: آیات
۱۲۲.....	۲-۹-۲: روایات
۱۲۲.....	۲-۹-۳: شرایط وجوب نفقه
۱۲۳.....	۲-۹-۴: حدود نفقه
۱۲۳.....	۲-۹-۵: طرح یک مسأله
۱۲۴.....	۲-۹-۶: ویژگی‌های نفقه زوجه
۱۲۵.....	۲-۹-۷: فلسفه تشریح نفقه
۱۲۷.....	۲-۹-۸: نتیجه
۱۲۸.....	مبحث دهم: قصاص
۱۲۸.....	۲-۱۰-۱: مفهوم قصاص
۱۲۹.....	۲-۱۰-۲: بررسی نابرابری قصاص زن و مرد در فقه اسلامی
۱۲۹.....	۲-۱۰-۱: مسأله اول: قتل یک مرد توسط یک زن
۱۳۱.....	۲-۱۰-۲: مسأله دوم: اشتراک دو زن در قتل یک مرد
۱۳۲.....	۲-۱۰-۳: مسأله سوم: اشتراک بیش از دو زن در قتل یک مرد
۱۳۲.....	۲-۱۰-۴: مسأله چهارم: اشتراک یک مرد و یک زن در قتل یک مرد
۱۳۳.....	۲-۱۰-۵: مسأله پنجم: قصاص اعضاء بین زن و مرد
۱۳۴.....	۲-۱۰-۶: مسأله ششم: قصاص کردن مادر به خاطر کشتن فرزند

۱۳۴ جمع‌بندی مباحثی که گذشت	۳-۱۰-۲
۱۳۵ برخی از حکمت‌های تفاوت زن و مرد در مسأله قصاص و دیه	۴-۱۰-۲
۱۳۸ نتیجه	۵-۱۰-۲
۱۳۹ مبحث یازدهم: دیه	
۱۳۹ تعریف دیه	۱-۱۱-۲
۱۳۹ حکم دیه در قرآن	۲-۱۱-۲
۱۴۰ میزان دیه در قتل نفس	۳-۱۱-۲
۱۴۱ تفاوت دیه زن و مرد در قتل نفس	۴-۱۱-۲
۱۴۱ روایات	۱-۴-۱۱-۲
۱۴۲ اجماع	۲-۴-۱۱-۲
۱۴۲ حکم دیه اعضای زن و مرد	۵-۱۱-۲
۱۴۳ روایات	۱-۵-۱۱-۲
۱۴۳ اجماع	۲-۵-۱۱-۲
۱۴۳ حکمت‌های تفاوت دیه زن و مرد	۶-۱۱-۲
۱۴۴ مبحث دوازدهم: ارتداد	
۱۴۴ معنای ارتداد	۱-۱۲-۲
۱۴۴ انواع ارتداد در فقه امامیه	۲-۱۲-۲
۱۴۴ مرتد فطری	۱-۲-۱۲-۲
۱۴۴ مرتد ملی	۲-۲-۱۲-۲
۱۴۵ بیان مجازات‌ها و بررسی تفاوت زن و مرد در این زمینه	۳-۱۲-۲
۱۴۵ مجازات‌های بدنی	۱-۳-۱۲-۲
۱۴۷ مجازات مالی	۲-۳-۱۲-۲
۱۴۸ انتفای زوجیت	۳-۳-۱۲-۲
۱۵۰ نتیجه نهایی	۴-۱۲-۲
۱۵۱ نتیجه کلی از مجموع مباحث	
۱۵۲ منابع و مآخذ	

چکیده :

اسلام به زن و مرد از زاویه انسانی نگریسته و هر دو را موجودی شریف دانسته تا جایی که خداوند متعال از خلقت آن دو به خود بالیده است. به اقتضای این آفرینش و به منظور ادامه حیات انسانی برعهده هر یک وظایفی گذاشته و احکام و قوانینی وضع نموده است. اما از آنجا که ظاهراً تفاوت‌هایی در احکام اسلامی میان زن و مرد مشاهده می‌شود، برخی از جنبش‌های دفاع از حقوق زن در جهان، این تفاوت‌ها را دلیلی بر تبعیض میان زن و مرد در اسلام دانسته و سعی نموده‌اند احکام اسلامی را ظالمانه و به عنوان عاملی در جهت تضییع حقوق زنان جلوه دهند و بدین طریق، حمله عظیمی علیه تفکر دینی مبتنی بر اسلام آغاز کرده‌اند و متأسفانه این جریان در ذهن برخی از مسلمانان نیز مؤثر واقع شده و شبهات و اشکالاتی را در خصوص تبعیض آمیز بودن و ناعادلانه بودن برخی احکام اسلامی به وجود آورده است.

اما باید گفت تمام احکام و قوانینی که در اسلام وضع شده همگی براساس واقعیت‌ها و نیازهای زن و مرد بوده و متناسب با ویژگی‌های جسمی و روحی آنان است. خداوند متعال انسان آفرید، اما برای حفظ نوع بشر و تداوم نسل وی او را به دو صنف زن و مرد تقسیم نمود. در آنچه لازمه نوع انسانی است هر دو برابرند و در برخی خصیلت‌ها و ویژگی‌ها که لازمه صنف خاص است از یکدیگر متفاوتند. تفاوت‌های جسمی و روحی که در خلقت زن و مرد وجود دارد، خود بالضروره موجب متفاوت بودن وظایف، تکالیف و پاره‌ای از حقوق آنان شده است. به علاوه این که اگر کل قوانین اسلامی را به عنوان یک سیستم در نظر بگیریم درخواهیم یافت که این تفاوت‌ها از نظر مالی بیش‌تر به نفع خانم‌ها می‌باشد تا آقایان. بنابراین در تفکر اسلامی هیچ تبعیضی علیه زنان صورت نگرفته است.

در این پژوهش سعی نموده‌ایم ضمن تبیین مقام زن و جایگاه حقوقی او در اسلام، مهم‌ترین تفاوت‌های فقهی و حقوقی میان زن و مرد را در زمینه‌های تعدد زوجات، حق طلاق، ارث، شهادت، قضاوت، قصاص، دیه و... بررسی نموده و حکمت این تفاوت‌ها را بیان کنیم و ثابت نماییم همه احکام و قوانین اسلامی بر پایه عدالت استوار بوده و متناسب با ویژگی‌های جسمی و روحی زنان و مردان می‌باشد.

واژگان کلیدی : اسلام - فقه - حقوق - زن - مرد - عدالت - تبعیض - تفاوت

مقدمه

درک و استنباط صحیح از موقعیت حقوقی و انسانی زن و مرد، متوقف بر مطالعه بی طرفانه‌ای است که بر مبانی طبیعی و واقعی استوار باشد. آنچه از نظر اسلام مطرح است این است که زن و مرد به دلیل این که یکی زن است و دیگری مرد، در جهات زیادی مشابه یکدیگر نیستند؛ جهان برای آن‌ها یکجور نیست؛ خلقت و طبیعت آن‌ها را یکنواخت نخواست است و همین جهت ایجاب می‌کند که از لحاظ بسیاری از احکام، حقوق و مجازات‌ها وضع مشابه و یکسانی نداشته باشند.

زنان با توجه به وضعیت جسمانی و فیزیکی بدنشان که نوعاً ضعیف‌تر از مردان است، در طول تاریخ غالباً در خانه به سر برده و به امور خانه‌داری و تیمار از اهل و خانواده پرداخته‌اند و مردان به سبب برخورداری از ویژگی‌های جسمی و روحی خاص خود، کار بیرون از خانه و تأمین معاش و دفاع از حریم خانه و شهر را عهده‌دار شده‌اند، و همین تمایزها و تفاوت‌های بارز جسمی و روحی که در خلقت زن و مرد وجود دارد مبنای تقسیم حقوق و تکالیف متفاوت آنان در خانواده و اجتماع شده است.

آیه «الرجال قوامون على النساء بما فضل الله بعضهم على بعض وبما انفقوا»^۱ نیز به همین نکته اشاره داشته و خبر از دوگانگی نقش و تقسیم کار طبیعی بر مبنای ویژگی‌های جسمی و روحی زن و مرد در خانواده می‌دهد و می‌فرماید: مردان سرپرست و عهده‌دار معاش زنان هستند به سبب آن که خداوند بعضی از آن‌ها را بر بعضی دیگر برتری داده (از لحاظ جسم) و به سبب آن که مردان نفقه می‌دهند.

تفاوت‌های موجود میان زن و مرد هرگز به معنای نقص یکی و کمال دیگری نیست، بلکه به معنای رعایت تناسب است؛ یعنی قانون خلقت خواسته است با این تفاوت‌ها تناسب بیش‌تری میان زن و مرد که برای زندگی مشترک آفریده شده‌اند به وجود آورد تا هرکس با قرار گرفتن در جایگاه واقعی خود، راه کمال را طی کند.

هر یک از زن و مرد باید نقش و رسالت خویش را در چهارچوب قوانین حاکم بجویند و بیابند و خویش را از این گمان به دور دارند که جنس مادینه نقش نرینه بیابد و یا جنس نرینه نقش مادینه؛ زیرا اگر به زن تکلیف شود که کارهای خشنی؛ مانند رانندگی ماشین‌های سنگین و یا کار کردن در معادن و بیابان‌ها و ... را بر عهده گرفته و برعکس به مرد گفته شود وظیفه نگهداری و تربیت بچه‌ها را در منزل به عهده بگیرد، چنین وظایف و تکالیفی با جسم و روح هیچ‌یک از آن‌ها سازگار نخواهد بود؛ چراکه نه زن از نظر توانایی جسمی و روحی می‌تواند کارهای مرد را آن‌طور که شایسته است انجام دهد و نه مرد می‌تواند کارهای زن را با آن لطافت و ظرافت که لازم است انجام دهد؛ و اگر از مرد بخواهند زایمان کند یا به فرزند شیر دهد و از زن بخواهند نقش مرد را در تولید مثل انجام دهد، بدیهی است که از نظر جسمانی، این امور از هیچ‌کدام از آن‌ها ساخته نیست؛ زیرا چنین استعدادها و توانایی‌هایی در وجود هیچ‌یک از آن‌ها نهفته نیست.

خالق هستی، برای زن و مرد، موافق با سازمان روحی و جسمی مخصوص آنان حقوق و تکالیف اساسی مقرر داشته است. قانونگذار نیز به هنگام وضع قانون و برقراری حقوق و تکالیف برای زن و مرد، باید طبیعت آن دو را مورد عنایت تام قرار دهد و به تمامی خواست‌ها و حوایج ویژه‌شان توجه خاص کند.

لازمه عدالت در حقوق هم به همین معناست؛ یعنی باید با در نظر گرفتن شرایط نامساوی افراد از حیث برخی خصوصیات و ویژگی‌ها، به آنان حقوق و امتیازاتی داده شود، والا اگر بدون در نظر گرفتن شرایط، خصوصیات و استعدادهای ذاتی افراد، همه از حقوق و امتیازات مساوی برخوردار گردند، چنین مطلبی بی‌عدالتی محض خواهد بود.

بنابراین، در عدالت هرگز مساوات شرط نیست و این قضیه که «مساوات همواره عدالت است» قضیه‌ای نادرست می‌باشد؛ چراکه در برخی موارد مساوات ضد عدل است. به عنوان مثال، اگر معلمی به همه شاگردان خود، چه ضعیف و تنبل و چه زرنگ و درس‌خوان، نمره مساوی بدهد، و یا اگر کارفرمایی به همه کارگران خود، چه آن‌ها که در کارشان سخت‌کوش و جدی هستند و چه آن‌ها که سستی و تنبلی می‌کنند، حقوق و دستمزد برابر دهد، در چنین فرضی مساوات برقرار شده اما عدالت برقرار نشده است. در این‌جا عدالت به این است که هر شاگردی به اندازه استعداد و لیاقتش و هر کارگری به اندازه کار و فعالیتش نمره یا مزد دریافت دارد.

بنابراین، عدالت همواره به معنای برقراری تساوی و رعایت کردن مساوات نیست تا در برخی موارد که اسلام احکام و حقوق متفاوتی برای زن و مرد مقرر داشته، بگوییم عدالت را رعایت نکرده است.

بنابراین، اگر از این دریچه به نظام حقوقی اسلام نظر شود، درخواهیم یافت که نظام حقوقی اسلام نظامی عادلانه است و اگر در برخی موارد، احکام و حقوق متفاوتی برای مردان یا زنان در نظر گرفته شده، با توجه به شرایط نامساوی آن دو از حیث خصوصیات طبیعی و خلقتی ایشان بوده که خود، بالضروره حقوق و تکالیف متفاوتی را برای هر دو جنس موجب شده است.

اما از آنجا که این تفاوت‌ها، شبهات و اشکالاتی را در خصوص تبعیض آمیز بودن و ناعادلانه بودن برخی احکام و قوانین اسلامی به وجود آورده و باعث شده تا برخی جنبش‌های ضد دینی و نیز جنبش‌های دفاع از حقوق زن، احکام اسلامی را ظالمانه و به عنوان عاملی در جهت تضییع حقوق زنان جلوه دهند و چنین وانمود کنند که اسلام برای زنان حقوقی کم‌تر از مردان قائل است و نیز به دلیل این که این شبهات و اشکالات به دنیای مسلمانان هم کشیده شده و متأسفانه خود مسلمانان نیز بعضاً از باب حس کنجکاوی و یا تحت تاثیر تبلیغات دشمنان، چنین شبهات و اشکالاتی را مطرح می‌کنند، لذا نمی‌توان در برابر این همه تبلیغات و اتهاماتی که علیه شرع مقدس اسلام صورت می‌گیرد سکوت کرد و به راحتی از کنار آن گذشت، بلکه باید بدان پرداخت تا تصویری روشن از احکام و قوانین اسلامی ارائه گردد. از این‌رو بررسی تفاوت‌های فقهی و حقوقی زن و مرد و بیان فلسفه و حکمت این تفاوت‌ها که غالباً برای بشر قابل توجیه منطقی و عقلانی است، امری ضروری می‌باشد.

این پژوهش که در آن سعی نموده‌ایم این فرضیه را ثابت کنیم که تمام احکام و قوانین اسلامی عادلانه و بر اساس حکمت الهی و متناسب با ویژگی‌های جسمی و روحی زن و مرد می‌باشد، در دو فصل آماده شده است:

در فصل اول، نگاهی گذرا می‌اندازیم به مقام زن و جایگاه حقوقی او در اسلام تا ضمن شناخت اصل انسانیت و شناخت تفاوت‌های صنفی زن و مرد، به این سوالات اساسی پاسخ دهیم که آیا از دیدگاه اسلامی تفاوتی میان انسانیت زن و مرد از حیث آفرینش، استعدادها، امکانات، رسیدن به مقام خلیفه‌اللهی و نیز کسب فیض و کمالات وجود دارد یا خیر؟ و آیا تفاوت‌های صنفی زن و مرد می‌تواند مبنای تقسیم حقوق و تکالیف متفاوت بین آن‌ها گردد یا نه؟

در فصل دوم، مهم‌ترین مصادیق تفاوت‌های فقهی و حقوقی زن و مرد را در زمینه‌های تعدد زوجات، حق طلاق، ارث، شهادت، قضاوت، قصاص، دیه و ... بررسی می‌کنیم و به این سوالات اساسی پاسخ می‌دهیم که چرا در اسلام چندهمسری و تعدد زوجات جایز بوده و مرد می‌تواند حداکثر تا چهار زن دائمی برای خود اختیار کند؟ چرا اختیار طلاق به دست مرد می‌باشد؟ چرا ارث زن، نصف ارث مرد است؟ چرا زنان برخلاف مردان نمی‌توانند قاضی شوند؟ چرا دیه زن، نصف دیه

مرد است؟ چرا ارزش شهادت زن نصف ارزش شهادت مرد است؟ و سوالاتی از این قبیل که به آنها پاسخ خواهیم داد.

این نوشتار به روش فیش برداری و تحقیقات کتابخانه‌ای صورت گرفته است و در تدوین آن عمدتاً از منابع دست اول فقه امامیه استفاده شده و در برخی موارد، ضمن اشاره به آراء فقهای معاصر و نیز فقیهان اهل سنت، به مواد قانونی نیز اشاره شده است.

فصل اول

مقام زن و جایگاه حقوقی او در اسلام

برای آگاهی از مقام و منزلت و جایگاه حقوقی زن در اسلام و نیز دفع توهم نابرابری و تبعیض میان زن و مرد در احکام اسلامی، بررسی دو عنصر اساسی و محوری ضروری است:

اول: شناخت اصل انسانیت

دوم: شناخت تفاوت‌های طبیعی و صنفی زن و مرد

مبحث اول: شناخت اصل انسانیت

باید دید که آیا در اسلام در عمق معنای انسانیت، زن یا مرد بودن موضوعیت دارد؟ و آیا از دیدگاه اسلامی تفاوتی میان انسانیت زن و مرد از حیث آفرینش، استعدادها، امکانات و نیز کسب فیض و کمالات وجود دارد یا خیر؟

از آن‌جا که برای به دست آوردن بینش اسلام نسبت به مسأله‌ای بهترین سند و روشن‌ترین منبع قرآن است، برای دستیابی به جواب پرسش‌های فوق از آیات قرآنی مدد جست و آیاتی را که در آن‌ها از نحوه آفرینش انسان، رسیدن به مقام خلیفه‌اللهی، استعدادها و امکانات زن و مرد و نیز میزان برخوردارگی آن‌ها از ارزش‌ها سخن به میان آمده، بررسی می‌کنیم.

۱-۱-۱: آفرینش انسان

قرآن کریم در آیات متعددی بحث از آفرینش انسان کرده و در آن‌ها مبدأ آفرینش، چگونگی آفرینش و هدف از آفرینش انسان را بیان فرموده، بی آن‌که از فرد خاص یا صنف خاصی سخن به میان آورده باشد، بلکه در تمامی این آیات، واژه‌های انسان، بشر و ضمیر جمع بکار برده شده که همگی از عمومیت و شمول برخوردارند و هم مرد و هم زن، هر دو را شامل می‌شوند.

برخی از آیات که در آن‌ها به مبدأ آفرینش انسان‌ها اشاره شده عبارتند از: